

Kanonické souvislosti k diskusi o cílech manželství

Jiří Kašný

Ve studii „Vybrané podněty pro diskusi o cílech manželství“ Tomáš Machula zvažuje významné příklady filozofické, teologické a církevně právní reflexe manželství a ohledně cílů manželství se kloní spíše k prioritě manželské lásky před plozením potomstva.¹ Příspěvkem do této diskuse může být přiblížení vývoje pohledu kanonického práva na cíle manželství během dvacátého století. V následujícím textu budou představeny cíle manželství podle dřívějšího kodexu z roku 1917 a mínění tehdejších komentátorů a dále cíle manželství podle nového kodexu kanonického práva z roku 1983 a mínění současných komentátorů. Tezí této studie je, že z hlediska dnešního kanonického práva spíše než o hierarchii cílů manželství je možné říci, že tyto cíle patří nezbytně ke křesťanskému pojetí manželství a rodiny.

1. KODEX KANONICKÉHO PRÁVA 1917

Kodex kanonického práva z roku 1917 ve třetí knize „De rebus“ v sedmém titulu „De matrimonio“ v kánonu 1013.1 uvádí: „Primárním cílem manželství je zplození a výchova dětí; sekundárním cílem je vzájemná pomoc a prostředek proti žádostivosti.“² Primární cíl je podstatným momentem v křesťanském pojetí manželství a jeho vyloučení, ať už na jedné nebo na obou stranách manželství, by mělo při uzavírání manželství za následek nedovolené a neplatné manželství.³ Sekundární cíle manželství, a to jak vzájemná pomoc, tak prostředek proti žádostivosti, mohly být při uzavírání manželství opomenuty bez toho, že by měly vliv na platnost manželství, protože tyto cíle nebyly *sine quibus non* vzhledem k primárnímu cíli manželství.⁴

Kardinál Pietro Gasparri vysvětloval, že zplození a výchova dětí jako primární cíl manželství patří mezi tři dobra manželství, jak je tradičně uváděl už svatý Augustin. Sekundární cíle jsou jmenovány dva, jednak vzájemná pomoc a podpora mezi manželi, jak je psáno v Písmu: „Není dobré, aby člověk byl sám. Učiním mu pomoc jemu rovnou.“⁵ Zároveň patří mezi sekundární cíle manželství prostředek neboli lék proti žádostivosti, protože „je-li jim (svobodným a vdovám) zatěžko žít zdrženlivě, ať vstoupí do manželství, neboť je lepší žít v manželství než se trápit.“⁶ Zatímco primární cíl by měl své místo v manželství i ve stavu nevinnosti, sekundární cíle manželství

¹ T. MACHULA, „Vybrané podněty pro diskusi o cílech manželství,“ *Studia theologica* 7, č. 2 [20] (2005): 26–32, zde 31.

² CIC 1917, kánon 1013.1: „Matrimonii finis primarius est procreatio atque educatio proles; secundarius mutuum adiutorium et remedium concupiscentiae.“

³ CIC 1917, k. 1081.2 a 1082.1.

⁴ Srov. „Coram Wymen,“ 22. ledna 1944, *Acta Apostolicae Sedis* (= AAS) 36 (1944): 189 a *Sacrae Romanae Rotae Decisiones* 36 (1944): 66–67.

⁵ Gn 2,18.

⁶ 1 Kor 7,9.

by tam měly místo jen zčásti, a sice jako vzájemná pomoc mezi manželi. Zato druhou část sekundárního cíle manželství, prostředek proti žádostivosti, Gasparri vidí jako důsledek prvotního hříchu. Z toho pak vyvozuje, že uzavřít manželství za účelem zplození a výchovy dětí a vzájemné pomoci je jistě dovolené a správné. Rovněž uzavřít manželství i jako prostředek proti žádostivosti je dovolené.⁷

Nedlouho po vyhlášení kodexu po první světové válce, v souvislosti s rozvíjejícím se personalismem začali někteří teologové argumentovat, že zatímco primární cíl manželství je jistě důležitým momentem při uzavírání manželství a nemůže být tudíž vyloučen žádnou stranou, prakticky by měl být tento primární cíl méně zdůrazňován a naopak sekundární cíl by měl být více vyzdvížen, protože zplození a výchova dětí fakticky následují společenství života a vzájemnou pomoc mezi manželi.⁸ Tento názor však byl v té době Apoštolským stolcem odmítnut. Kongregace Posvátného officia, dnešní Kongregace pro nauku víry, se zabývala otázkou závažnosti primárního cíle a sekundárních cílů a jejich vzájemných vztahů a závislostí a v roce 1944 vydala v *Acta Apostolicae Sedis* oficiální prohlášení, potvrzené papežem Piem XII.:

Zda jsou přijatelné pohledy jistých současných autorů, kteří buď odmítají, že primárním cílem manželství je plození a výchova dětí, nebo učí, že sekundární cíle nejsou podstatně podřízeny primárnímu cíli, ale jsou stejně důležité a nezávislé? Odpověď: Negative.⁹

Toto vyhlášení tedy potvrzuje jako primární cíl v křesťanském pojetí manželství plození a výchovu dětí, přičemž sekundární cíl souvisí s primárním a je na něm závislý. Tento postoj byl znovu potvrzen v projevu papeže Pia XII. 29. října 1951.¹⁰

L. Bouscaren a A. Ellis vycházeli z předcházejících komentářů, znali dekret Kongregace Posvátného officia z roku 1944 a tvrdili, že vyhlášení kodexu ohledně primárního a sekundárního cíle manželství odpovídá jednak závěrům teologické etiky a také řádu stvoření. Dívali se pak na primární cíl z praktického hlediska a vysvětlili, že zatímco odmítnutí zplození dětí by znamenalo vyloučení tohoto primárního cíle manželství, faktická neplodnost tento cíl neruší. Proto vyloučení primárního cíle zapříčiňuje neplatnost manželství, zatímco faktická neplodnost sama o sobě nikoli. V případě neplodnosti, např. situace dvou starších lidí, stačí naplnění sekundárních cílů manželství k dovolenému a platnému uzavření manželství a jako o součásti sekundárních cílů uvažují autoři i o možných vnějších okolnostech, jako např. uzavření manželství za účelem smíření dvou znepřátelených rodin.¹¹

⁷ Srov. komentář z roku 1932: P. GASPARRI, *Tractatus canonicus de matrimonio*, sv. 1, Città del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis, 1932, s. 18–19.

⁸ Srov. např. H. DOMS, *Sinn und Zweck der Ehe*, Breslau: Müller, 1935, a J. FORD, „Marriage: Its Meaning and Purpose,” *Theological Studies* 3 (1942): 333.

⁹ Srov. dekret z roku 1944: SANCTUM OFFICIUM, „Decretum de finibus matrimonii,” 1. dubna 1944, AAS 36 (1944): 103: „An admitti possit quorundam recentiorum sententia, qui vel negant finem primarium matrimonii esse prolis generationem et educationem, vel docent fines secundarios fini primario non esse essentialiter subordinatos, sed esse atque principales et independentes. Respondendum decreverunt: Negative. Et in audientia ... Pius, divina Providentia Papa XII., de omnibus habita relatione, praesens decretum adprobare dignatus est, ac publici iuris fieri iussit.”

¹⁰ PIUS XII., allocutio, 29. října 1951, AAS 43 (1951): 849.

¹¹ Srov. komentář z roku 1946: L. BOUSCAREN – A. ELLIS, *Canon Law: A Text and Commentary*, Milwaukee, Wis.: Bruce Publishing Company, 1946, s. 399–400.

M. Coronata v návaznosti na vyhlášení Kongregace Posvátného officia rozvíjel tvrzení, že plození a výchova dětí jsou primárním cílem manželství. Argumentoval, že primární cíl je možné ztotožnit přímo se samotným manželstvím, a došel k závěru, že vyloučení primárního cíle se rovná vyloučení manželství. Dále soudil, že sekundární cíle manželství závisí na primárním cíli a jsou primárnímu cíli podřízeny.¹²

Je možné shrnout, že manželství v pojetí kodexu kanonického práva z roku 1917 bylo určeno primárním cílem, který byl podmínkou *sine qua non*, a sekundárními cíli, ke kterým manželství mohlo směřovat. Nezbytnost přijetí primárního cíle oběma stranami při uzavírání manželství byla navíc vyjádřena ustanovením, že vyloučení tohoto cíle na jedné nebo na obou stranách při uzavírání manželství by mělo za následek neplatně uzavřené manželství. Co se týkalo sekundárních cílů, ty souvisely s primárním, ale nebyly pro manželství podstatné a jejich opomenutí nebo vyloučení nemělo nezbytně za následek neplatné manželství.

2. KODEX KANONICKÉHO PRÁVA 1983

Kodex kanonického práva z roku 1983 ve čtvrté knize „De Ecclesiae munere sanctificandi“ v sedmém titulu „De matrimonio“ v kánonu 1055.1 stanoví účel manželství tak, že manželský svazek, jako nejvnitřnější společenství celého života, je zaměřený svou přirozenou povahou na dobro manželů a na zplodění a výchovu dětí.¹³ Text tohoto kánonu nepoužívá výraz *cíl/cíle manželství*, nýbrž opisným způsobem uvádí, že „manželství je zaměřené“ na dobro neboli prospěch manželů a na zplodění a výchovu dětí. V jiném kánonu v souvislosti s udělením dovolení k uzavření smíšeného manželství je v kodexu použit termín cíle manželství, které jsou charakterizovány požadavkem, že obě strany, které hodlají uzavřít manželství, s nimi musí být seznámeny a srozuměny, tj. nesmí je vyloučit.¹⁴ Podle současného kodexu oba zmiňované cíle zároveň, a nikoli jen jeden nebo jen druhý cíl patří k podstatě manželství. A co se týká jejich vzájemné důležitosti, i když text kánonu 1055 uvádí nejdříve dobro manželů a potom plození dětí, z tohoto ani z jiných kánonů v současném kodexu se nedá vyčíst hierarchie mezi jednotlivými cíli manželství.

Thomas Doyle v komentáři Americké společnosti pro kanonické právo jednoduše konstatuje, že na rozdíl od kodexu z roku 1917 nový kodex se vyhýbá stanovení hierarchie v cílech manželství. To ovšem neznamená, že by stanovení této hierarchie bylo v rukou manželů. Tyto cíle patří nezbytně k manželství, jak to odpovídá přirozenému i božskému právu, a jsou vzájemně vnitřně propojeny.¹⁵

¹² Srov. komentář z roku 1948: M. CORONATA, *Institutiones iuris canonici: De Matrimonio et de Sacramentalibus*, Roma: Marietti, 1948, s. 5–6.

¹³ Srov. CIC 1983, k. 1055.1: „Matrimoniale foedus, quo vir et mulier inter se totius vitae consortium constituunt, indole sua naturali ad bonum coniugum atque ad proles generationem et educationem ordinatum, ...“

¹⁴ CIC 1983, k. 1125,3^o: „ambae partes edoceantur de finibus et proprietatibus essentialibus matrimonii, a neutro contrahente excludendis.“

¹⁵ Srov. komentář z roku 1985: J. CORIDEN – T. GREEN – D. HEINTSCHEL (ed.), *The Code of Canon Law: A Text and Commentary*, New York, N. Y. – Mahwah, N. J.: Paulist Press, 1985, s. 738–741.

Klaus Lüdicke v Münsterském komentáři neproblematizuje a spíše jen konstatuje posun v chápání cílů manželství, ke kterému došlo v novém kodexu kanonického práva na základě teologie manželství Druhého vatikánského koncilu. Komentář uvažuje o existenciální souvislosti mezi dvěma jmenovanými cíli: Z cíle, který je uveden v kánonu 1055 jako první v pořadí, tj. dobro neboli prospěch manželů, vychází a navazuje na něj druhý cíl, tj. zplození a výchova dětí. Třebaže by se mohlo zdát, že jeden cíl prakticky předchází druhý, nevyjadřuje se tím hierarchie cílů, která by v tomto případě byla obrácená vzhledem k hierarchii cílů podle dřívějšího kodexu.¹⁶

Luigi Chiappetta v italském komentáři zmiňuje hierarchii cílů manželství, jak byla stanovena v dřívějším kodexu z roku 1917 a ještě navíc v roce 1944 potvrzena Kongregací Posvátného officia. S odvoláním na Druhý vatikánský koncil však poukazuje, že současný kodex kanonického práva tuto hierarchizaci cílů jednoduše opustil a oba cíle, tj. „dobro manželů“ i „zplození a výchovu dětí“ staví na stejnou úroveň a považuje je za podstatné cíle manželství. Chiappetta připomíná diskusi v komisi, která připravovala texty kánonů o manželství pro nový kodex,¹⁷ a soudí, že pojetí obou zmiňovaných cílů jako podstatných cílů manželství, které převládlo a je nakonec vyjádřeno v kodexu, lépe odpovídá dnešní mentalitě a křesťanskému pojetí člověka, protože lépe umožňuje rozvoj jednotlivců a respektuje jejich důstojnost i důstojnost rodin.¹⁸

Donald Kelly v komentáři připraveném Britskou a Irskou společností pro kanonické právo zdůrazňuje personalistický rozměr křesťanského pojetí manželství, které spočívá v partnerství celého života a jehož podstatným účelem je dobro manželů a zplození a výchova dětí. S odvoláním na pastorační konstituci *Gaudium et spes* Druhého vatikánského koncilu¹⁹ vysvětluje, že současný kodex nestanoví žádnou hierarchii mezi těmito dvěma cíli, ale považuje oba cíle za podstatné a vzájemně související momenty vzájemného dávání se v manželství. Přijetí obou cílů je podmínkou platného uzavření manželství. Konkrétní obsah jednotlivých cílů není možné vyčíst z kodexu, avšak je možné se o něm dovědět z jurisprudence a praxe církevních soudů.²⁰

John Beal v novém komentáři Americké společnosti pro kanonické právo jednoduše konstatuje, že současný kodex přechází mlčky jak ostře vyhraněné hierarchické vyjádření primárního a sekundárních cílů v dřívějším kodexu, tak i naléhání předkoncilního magisteria na takto formulovanou hierarchii cílů. Podle tohoto komentáře současný kodex překládá koncilní pojetí manželství do kanonického jazyka a toto vyjádření integruje do pokračující kanonické tradice církve. Formulace kánonů

¹⁶ Srov. komentář, jehož citovaná část je z roku 1986: K. LÜDICKE (ed.), *Münsterischer Kommentar zum Kodex Iuris Canonici*, sv. 4, Münster: Ludgerus Verlag, 1986, s. 1055/2.

¹⁷ Během této diskuse zazněly jak argumenty pro zachování dřívější hierarchie cílů, tak zdůvodnění nového vyjádření, které vychází z Druhého vatikánského koncilu. Srov. *Communicationes* 15 (1983): 219–222.

¹⁸ Srov. komentář z roku 1988: L. CHIAPPETTA, *Il codice di diritto canonico: Commento giuridico-pastorale*, sv. 2, Napoli: Edizioni Dehoniane, 1988, s. 166–168.

¹⁹ DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL, pastorační konstituce o církvi *Gaudium et spes*, 7. prosince 1965, čl. 48–50. O novém obrazu manželství podle *Gaudium et spes* srov. J. ŠRAJER, „Nové pojetí manželství,“ *Teologické texty* 1 (2003): 18–19.

²⁰ Srov. komentář z roku 1995: G. SHEEHY (ed.), *The Canon Law: Letter and Spirit*, Collegeville, Minn.: Michael Glazier, 1995, s. 571–572.

v současném kodexu v souladu s koncilním učením znovu potvrzuje, že manželství je svou přirozenou povahou zaměřeno k plození a výchově dětí. Ale manželství má ještě další cíle a zdůraznění plození a výchovy dětí nechce snižovat jiné cíle.²¹

Jan Pavel II. se v řadě ze svých každoročních projevů k Římské rotě věnoval různým aspektům manželství.²² V roce 2001 se zmínil také o souvislostech mezi cíli manželství. Řekl, že cíle manželství jsou vnitřně přítomny už v tom, jak je člověk mužem a ženou jeden pro druhého a společně pro děti, a že tato teleologie člověka je klíčová k porozumění manželství a rodiny. V tomto smyslu je také zřejmé, že manželství jako vztah muže a ženy nemůže být odděleno od rodiny jakožto vztahu mezi rodiči a dítětem nebo dětmi. Bez takové vzájemné propojenosti mezi dvěma cíli manželství by dobro manželů jako cíl manželství nebylo ani hodno svého jména.²³

Současný kodex tedy jmenuje dobro manželů a zplacení a výchovu dětí jako cíle manželství, ale nepřináší výslovné stanovení jejich vzájemné hierarchie ani jejich vzájemný vztah nebo závislost. Oba zmíněné cíle jsou podstatné v tom smyslu, že patří nutně k manželství.²⁴ Zplacení a výchova dětí jsou považovány za podstatný cíl manželství jak v předešlém, tak v současném kodexu. Dobro manželů bylo chápáno jako sekundární a ne nutný cíl manželství v předešlém kodexu. V současném kodexu je tento původně sekundární cíl brán jako podstatný cíl manželství.

3. CÍLE MANŽELSTVÍ

Současný kodex kanonického práva formuluje cíle manželství velmi jednoduše a stručně a co se týká konkrétního obsahu těchto cílů, vymezuje je negativně tím, že stanoví minimální požadavky pro uskutečňování těchto dvou cílů. Nenaplnění těchto požadavků při uzavírání manželství může mít za následek neplatné manželství. Minimální požadavky ohledně plození a výchovy dětí vyžadují schopnost k sexuálnímu manželskému životu,²⁵ dále základní znalost o tom, že manželství je zaměřené k potomstvu, které vzniká na základě nějaké sexuální součinnosti²⁶ a nevy-loučení, resp. otevřenost k přijetí dětí v manželství.²⁷ Minimální požadavky ohledně dobra, či prospěchu manželů vyžadují dostatečné užívání rozumu k pochopení, co je manželství a rodina, dále dostatečnou soudnost pro ocenění podstatných práv a povinností, které charakterizují vztahy v manželství a v rodině, dále vnitřní, psychickou schopnost tyto vztahy trvale žít²⁸ a neodmítnutí vzájemného dobra manželů jakožto cíle manželství.²⁹ Do dalších podrobností, v čem prakticky tyto minimální požadavky spočívají, se kodex jako legislativní text nepouští. Stanovení a vyžadování

²¹ Srov. komentář z roku 2000: J. BEAL – J. CORIDEN – T. GREEN (ed.), *New Commentary on the Code of Canon Law*, New York, N. Y. – Mahwah, N. J.: Paulist Press, 2000, s. 1238–1240.

²² Srov. W. H. WOESTMAN (ed.), *Papal Allocutions to the Roman Rota 1939–2002*, Ottawa: Faculty of Canon Law, Saint Paul University, 2002.

²³ Jan Pavel II., projev k Římské rotě, 1. února 2001, AAS 93 (2001): 358–365.

²⁴ Srov. CIC 1983, k. 1125,3°.

²⁵ CIC 1983, k. 1086.

²⁶ CIC 1983, k. 1096.1.

²⁷ CIC 1983, k. 1101.2.

²⁸ CIC 1983, k. 1095,1°, 2° a 3°.

²⁹ CIC 1983, k. 1101.2.

minimálních požadavků ohledně cílů manželství potvrzuje, že současné kanonické právo považuje oba tyto cíle manželství za podstatné k uzavření manželství.

Podrobnější obsah těchto požadavků z kanonického hlediska je možné vyčíst z kanonické jurisprudence, tj. z rozhodnutí církevních soudů, ve kterých tyto tribunály vyhlásují, zda v jednotlivých případech manželství byly nebo nebyly při uzavírání manželství naplněny minimální požadavky k manželství, včetně těch, které se týkají podstatných cílů manželství.³⁰ Při posuzování vyloučení podstatných cílů manželství se církevní soudy pravidelně opírají o psychologické nebo lékařské posudky a psychologický jazyk a psychologický popis člověka a jeho vztahů postupně proniká do kanonistiky. V minulosti byly archetypy manželství a rodiny popisovány zvláště v mytologii a v krásné literatuře. Dnes se jim hodně věnuje psychologie.³¹ Pro pochopení konkrétního uskutečňování cílů manželství u minulých generací a formulování ideálů vzhledem k naplňování těchto cílů v současnosti a do budoucna je dobré mít na očích kanonicky formulované cíle manželství, ale zároveň je užitečné obrátit se i na další disciplíny.

4. ZÁVĚR

Současný kodex kanonického práva nestanoví hierarchii mezi cíli manželství. Kanonické právo chápe zmiňované cíle jako nezbytné při uzavírání křesťanského manželství. Třebaže by se z některých kanonických komentářů mohlo zdát, že dobro manželů předchází zplazení a výchovu dětí nebo že zplazení dětí je podmíněno vytvořením manželského společenství, tj. dobrem manželů, nejedná se ustanovení hierarchie cílů ve smyslu primárního a sekundárního cíle. Oba zmiňované cíle spolu charakterizují křesťanské pojetí manželství. Jejich absence při uzavírání manželství, byť by se jednalo o vyloučení jen jednoho z cílů a třeba jen jednou stranou v manželství, by narušila manželství do té míry, že by toto manželství mohlo být prohlášeno za kanonicky neplatné manželství. V tomto smyslu je možné označit oba cíle manželství podle kodexu kanonického práva, dobro manželů i zplazení a výchovu dětí, jako podstatné cíle manželství.

Canonical Context to the Discussion about the Ends of Marriage

Keywords: Ends of Marriage; Good of the Spouses; Procreation and Education of Children

Abstract: The article presents a canonical discussion on the ends of marriage – the procreation and education of children, and the good of the spouses – as it developed in connection with the two codes of canon law. Unlike the 1917 code that recognized the primary and the secondary ends of marriage, the 1983 code avoided setting forth a hierarchy of ends of marriage in accord with *Gaudium et spes* of Vatican Council II, and recognized these ends as substantial to Christian understanding of marriage.

³⁰ Srov. rozhodnutí Římské rotý publikované oficiálně in *Sacrae Romanae Rotae decisiones*, Roma: Typis Polyglottis Vaticanis, 1909–, a v soukromých antologiích, např. A. MENDONÇA (ed.), *Rotal Antology: An Annotated Index of Rotal Decisions from 1971 to 1988*, Washington, D.C.: Canon Law Society of America, 1992, s. 122–290.

³¹ Viz např. psychologický esej teologa, psychologa a psychiatra Adolfa GUGGENBÜHLA-CRAIGA *Manželství je mrtvé, ať žije manželství*, Praha: Gemini 99, 2001.